

Руси в Константинопол

Περίληψη :

Контактите между Византия и Киевска Рус започват още преди покръстването на руските земи при Владимир I в 988. Византийските императори дават право на свободна търговия в Константинопол и земите на империята в началото на 10 в., което нарежда руските търговци сред първите, които имат привилегията да търгуват в столицата на Византия. В по-късните векове 13-15 отношенията са предимно в сферата на православието – културни, религиозни и политически, и засенчват първоначалните търговски връзки

Хρονολόγηση

9-15 в.

Γεωγραφικός εντοπισμός

Κωνσταντινοπoλ

1. Войни

Присъствието на руси в Константинопол е регистрирано в най-стария руски летопис „Повесть временных лет“, който датира от 10 в., а също така и във византийски извори (Константин Багренородни „За управлението на империята“). Първите контакти между Киев и Константинопол са враждебни. През 860 г. русите обсаждат византийската столица, а след това в началото на 10 в. руските дружини я застрашават неколкократно и опустошават околностите ѝ, предвождани от Олег и Игор. Византийският император трябва да плаща годишен данък на киевския княз.

2. Търговия (9-15 век)

Знаменитото пътуването на княгиня Олга от Киев до Константинопол и посещението ѝ при Константин Багренородни също е запазено в древноруската Повест. В нея се съдържат и сведения за първите търговски договори между Киев и Византия. Под угрозата от нови обсади и нападения Византия се съгласява да даде права за свободна търговия на руските търговци от Киев и Новгород (договори от 907, 911, 943, 972). По река Днепър пристигали с еднодръвки голям брой търговци, които продавали донесените стоки: ценни кожи, восък, и много роби (военнопленници от съседните на Киев територии под властта на печенегите). Обратно за Киев търговците отнасяли копринени тъкани, оръжия, златни произведения и луксозни стоки. Според К. Багренородни имало две флотилии с руски кораби: първата тръгвала от Киев през април и стигала през юни в Константинопол, а втората - от Чернигов и Переяславъл в северозападна Рус тръгвала по-късно и пристигала през август.¹ Кварталът, в който отседат руските търговци е в района на манастира свети Мамас, който се намира извън стените на града, в ъгъла на залива Златния рог до двореца Влахерни. Най-близката порта на града е Ксилопорта. През нея русите влизали в града на групи от по 50 души и невъоръжени и търгували с кожи, восък и роби. Имали право на шест месечен престой и издръжка за сметка на хазната.

През 11-12 в. най-вероятно се запазва същото положение, понеже Анатоний (руски поклонник, посетил столицата през 1200 г.) описва наред с местата за поклонение и търговските улици на града.

Търговските отношения между Северните народи и Византия прекъсват за времето на татарското нашествие – средата и втората половина на тринадесети век, след което посредничеството в търговията на Византия в посока Север – Юг в района на Черно море и прилежащите му земи минава в ръцете на венецианците и най-вече на генуезките търговци, които стъпват на важните точки на комуникации в Крим и при устията на големите северни реки – Днепър, Днестър и Волга.

Руси в Константинопол

През 14-15 в. русите отново се насочват към южните брегове на Черно море, но основният интерес е към земите в Мала Азия, а Константинопол остава встрани от движението на стоки. През този период руските земи са обединени от Московското княжество.

3. Поклонничеството (9-15 век)

Още от 9-10 век има сведения за руски поклонници в Константинопол. Но особено след покръстването на руския княз Владимир през 988 г. и приемането на християнството в Киев, руските монаси и поклонници са сред най-ревностните посетители на византийската столица. Едно от най-интересните и важно като исторически извор сведение е запазеното описание на Константинопол от 1200 г., излязло под перото на новгородския монах-поклонник Антоний². Това описание се нарежда сред най-подробните изложения за светите места и реликвите на Константинопол.

Особено активна поклонническа вълна от руските земи към Константинопол започва през 14-15 в. (до 1453 г. – превземането на Константинопол от турците), за което свидетелстват множество описания на поклонници, наречени „ходжения“³. Изглежда, че столицата на Империята се нареждала сред най-известните свещени за православните места, наравно със светите земи в Палестина и привличала множество поклонници. Някои от тези свидетелства представляват истински гидове за местата за поклонение и реликвите, които се пазели в различните храмове на града. Особено почитан е главният храм на града Света София. Други текстове съдържат уникални сведения за събития, които стават в града по време на престоя на съответния поклонник.

4. Книжовна дейност и църковни отношения между Москва и Константинопол (14-15в.)

От края на средновековието има редица сведения които показват активната роля на руски книжовници и преписвачи в Константинопол. Те имат свои центрове- скрипториуми като манастира John Prodromous or Studios, откъдето произлизат множество ръкописи и произведения от 14-15 в. В подобни общи средища се съжителствали монаси от Сърбия, Русия и България. Друго основно книжовно средище е манастира на Богородица Peribleptos.⁴ Известни са имената на Атанасий Серпуховски (Висоцки, 1387) и Ignatius of Smolensk – придружава московския митрополит Пимен в Константинопол (1389) .

През 1387 митрополит Киприан пътува до Цариград. В неговата свита е включен и Атанасий Серпуховски (преподобен, паметта му се чества на местно ниво), който остава до края на живота си във византийската столица

В края на 14 и през 15 в. някои от московските митрополити пътуват до Константинопол – Пимен, Киприан (80-те години на 14 в.) във връзка с изясняването на статута на московската архиепископия. А на Киевския митрополитски престол през 13-14 в. се редуват византийци и руснаци. Тесните връзки на Константинополската патриаршия с руските земи продължават през цялото средновековие.

1. Novello, G. « I Rus' a Costantinopoli nel X secolo: la via del Dnepr e la permanenza nella capitale », *Porfura* 6 (2005), p. 14-29 (вж текста в www.porphyra.it)

2. Лидов А.М. (ed.) *Реликвии в Византии и Древней Руси. Письменные источники.* (Москва 2006).

3. Majeska, G., *Russian Travelers to Constantinople 14-15 C.*, (Washington DC 1984)

4. Meyendorff, J. *Byzantium and the Rise of Russia* (Cambridge 1981), p. 239; Malamut, E. “Le monastère Saint-Jean Prodrome de Pétra de

Руси в Константинопол

Constantinople », in *Le sacré et son inscription dans l'espace à Byzance et en Occident* (ed.M. Kaplan), Publications de la Sorbonne, Byzantina Sorbonensia 18, 2001, p. 219-233.

Βιβλιογραφία :

	Ιωάννης Σκυλίτζης , <i>Σύνοψις Ιστοριών</i> , Thurn, I. (ed.), <i>Ioannis Skylitzae Synopsis Historiarum</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5, Berlin – New York 1973
	Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος , <i>Προς τον ίδιον υιόν Ρωμανόν</i> , Moravcsik, G. – Jenkins, R.J.H. (eds), <i>Constantine Porphyrogenitus. De Administrando Imperio</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 1, Washington, D.C. 1967
	Obolensky D. , <i>The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500-1453</i> , London 1971
	Shepard J., Franklin S. , <i>The Emergence of Rus 750-1200</i> , London 1996
	Majeska G.P. , <i>Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries</i> , Washington DC 1984
	Shepard J. , "Constantinople – Gateway to the North: The Russians", C. Mango, C. – G. Dagron, G. (eds), <i>Constantinople and Its Hinterland: Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine Studies</i> , Aldershot 1995, <i>Papers from the Twenty-Seventh Spring Symposium of Byzantine</i> , 243-260
	Симеонова Л. , <i>Пътуване към Константинопол. Търговия и комуникации в Средиземноморския смят (кр. На IX – 70-те г. на XI в.)</i> , София 2006
	Литаврин Г.Г. , "О юридическом статусе древных русов в Византии в X столетии.", <i>Византийские очерки</i> , Москва 1991, 60-82
	Ракова С. , <i>Четвъртият кръстоносен поход в историческата памет на православните славяни</i> , София 2007
	Obolensky D. , <i>Byzantium and the Slavs</i> , London 1971
	Novello G. , "I Rus' a Costantinopoli nel X secolo: la via del Dnepr e la permanenza nella capitale", <i>Porfura</i> , 6, 2005, 14-29
	Schreiner P. , <i>Konstantinopel. Geschichte und Archaeologie</i> , München 2007
	Прокофьев С. , <i>Книга хождений. Записки русских путешественников XI-XV вв.</i> , Москва 1984
	Majeska G. , "Russian Pilgrims in Constantinople", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 56, 2002, 93-108
	Meyendorff J. , <i>Byzantium and the Rise of Russia</i> , Cambridge 1981
	Dietrich A. P. , "13th-15th Century Russian Accounts of Constantinople and Their Value as Historical Sources", <i>Russian Literature</i> , 60.2, 2006, 227-239
	Vasiliev A.A. , <i>The Russian Attack on Constantinople in 860</i> , Cambridge, Mass. 1946

Руси в Константинопол

Πηγές

Thurn I. (ed.), *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 5, Berlin - New York 1973), pp. 229, 90-230, 24.

Moravcsik G. - Jenkins R. J. H. (eds.), *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 1, Washington 1967), ch. 9, 104-113.

Bekker I. (ed.), *Michaelis Attaliothae Historia* (Bonn 1853), pp. 20, 9-21, 14.

Majeska G.P., *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (Washington D.C. 1984)

Παραθέματα

Описание на атаките на русите срещу Константинопол през 941:

Δεκάτη δὲ καὶ τετάρτη ἰνδικτιῶν, Ἰουνίῳ μηνί, ἐπέλευσις κατὰ τῆς πόλεως ἐγένετο Ῥωσικοῦ στόλου πλοίων χιλιάδων δέκα. ἐξῆλθεν οὖν κατ' αὐτῶν ὁ πατρίκιος καὶ πρωτοβεστιάριος Θεοφάνης μετὰ τοῦ στόλου, κὰν τῷ Ἰερῷ προσωρμίσατο, ἐκείνων ἐν τῷ Φάρῳ καὶ τῷ ἐπέκεινα αἰγιαλῷ ναυλοχούντων. καιροσκοπήσας οὖν ἀθρόον τούτοις ἐπέθετο, καὶ τὴν τε σύνταξιν αὐτῶν διέλυσε καὶ πολλὰ τῶν πλοίων τῷ σκευαστῷ πυρὶ ἀπετέφρωσε, τὰ δὲ τελέως ἐτρέψατο. οἱ περιλειφθέντες οὖν τῶν Ῥῶς περαιοῦνται εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα Σγόρα προσίσχουσι. Βάρδας δὲ πατρίκιος, ὁ τοῦ Φωκᾶ υἱός, τοὺς αἰγιαλοὺς παρατρέχων μεθ' ἰππέων καὶ ἐκκρίτων ἀνδρῶν, συντάγματι τούτων ἰκανῶ πρὸς συλλογὴν τροφῆς ἐκπεμφθέντι συναντήσας ἐτρέψατο καὶ κατέσφαξεν. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν ὁ Κουρκοῦας, ὁξὺς ἐπιφανεῖς μετὰ τῶν ταγμάτων καὶ ἀποσπάδας τούτους εὕρισκων τῆδε κάκεισε πλανωμένους, κακῶς διετίθει. ἃ δὲ οὗτοι ἔδρασαν κακὰ πρὸ τοῦ καταπολεμηθῆναι πᾶσαν ὑπερεκπίπτει τραγωδίαν. τοὺς μὲν γὰρ τῶν ἀλίσκομένων ἀνεσταύρουν, τοὺς δὲ τῇ γῆ προσεπαττάλευον, τοὺς δὲ ὥσπερ σκοποὺς ἰστώντες βέλεσι κατετόξευον. ὅσοι δὲ τῶν ἀλόντων ἱερωσύνης ἠξίοντο, τούτων ἦλοις ὁξέσι διεπερόνουν τὰς κεφαλὰς. οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ θεῖους ναοὺς ἐπυρόλησαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρότερον. ἐπεὶ δὲ, ὡς ἄνωθεν ἐρρέθη, καταναυμαχηθέντες καὶ διὰ γῆς οὐχ ἥκιστα κακωθέντες συσταλέντες ἠρέμουν ἐν τοῖς σφετέροις πλοίοις, καὶ ἤδη αὐτοῖς ἐπιλελοίπει τὰ ἐπιτήδεια, ἐβουλεύοντο μὲν εἰς τὰ ἴδια ὑπονοστήσαι, ἐδεδίεσαν δὲ τὸν στόλον παραγιτονοῦντα καὶ τὸν ἀπόπλουν φυλάττοντα. καιρὸν δ' ὅμως τηρήσαντες καὶ σύνθημα δόντες καὶ τὰ πρυμνήσια λύσαντες ἀπέπλεον. οὐκ ἔλαθον δὲ τὸν πατρίκιον καὶ πρωτοβεστιάριον Θεοφάνην, ἀλλὰ γνοὺς οὗτος τὴν αὐτῶν ἀναχώρησιν ὑπαντιάζει τούτοις εὐθύς, καὶ γίνεται ναυμαχία δευτέρα, καὶ τρέπονται πάλιν οἱ Ῥῶς. καὶ τὰ μὲν τῶν σκαφῶν βυθῶ παρεδόθησαν, τὰ δὲ σίδηρος καὶ πῦρ ἐμερίσαντο, τὰ δὲ αὐτανδρὰ ὑπὸ ταῖς τῶν Ῥωμαίων χερσὶν ἐγένοντο, ὀλίγα δὲ τὴν τοῦ πολέμου διαφυγόντα ἀνάγκην πρὸς τὰ οἰκεῖα ἐχώρησαν.

Thurn I. (ed.), *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* (CFHB 5, Berlin - New York 1973), pp. 229, 90-230, 24.

Сведения на Константин Багренородни за русите, които презимували на територията на славите преди да отпътуват за Константинопол :

Ἡ δὲ χειμέριος τῶν αὐτῶν Ῥῶς καὶ σκληρὰ διαγωγὴ ἐστὶν αὕτη. Ἦνικα ὁ Νοέμβριος μὴν εἰσέλθη, εὐθέως οἱ αὐτῶν ἐξέρχονται ἄρχοντες μετὰ πάντων τῶν Ῥῶς ἀπὸ τὸν Κίαβον, καὶ ἀπέρχονται εἰς τὰ πολύδια, ὃ λέγεται γύρα, ἤγουν εἰς τὰς Σκλαβηνίας τῶν τε Βερβιάνων καὶ τῶν Δρουγουβιτῶν καὶ Κριβιτζῶν καὶ τῶν Σεβερίων καὶ λοιπῶν Σκλάβων, οἵτινές εἰσιν πακτιῶται τῶν Ῥῶς. Δι' ὅλου δὲ τοῦ χειμῶνος ἐκέισε διατρεφόμενοι, πάλιν ἀπὸ μηνὸς Ἀπριλίου, διαλυομένου τοῦ πάγου τοῦ Δανάπρεως ποταμοῦ, κατέρχονται πρὸς τὸν Κίαβον. Καὶ εἴθ' οὕτως ἀπολαμβάνονται τὰ αὐτῶν μονόξυλα, καθὼς προεῖρηται, καὶ ἐξοπλίζονται, καὶ πρὸς Ῥωμανίαν κατέρχονται.

Moravcsik G. - Jenkins R. J. H. (eds.), *Constantine Porphyrogenitus, De Administrando Imperio* (CFHB 1, Washington 1967), ch. 9, 104-113.

Описание на историк от 11в. на атака на русите срещу Константинопол през 1043:

Ἀπαλλαγείς οὖν ὁ βασιλεὺς τῆς τοσαύτης φροντίδος, εἰς ἕτεραν αὐθις ἀνάγκην ἐνέπεσε. πόλεμος γὰρ ἀλλόφυλος ναυτικός ἄχρι τῆς Προποντιδος τὴν βασιλίδα κατέλαβε, πλοίων Ῥωσικῶν τῶν τετρακοσίων οὐκ ἀποδεόντων ἐπιρραξάντων αὐτῇ,

Руси в Константинопол

καταφράκτων όπλοις τε και πολεμική έμπειρία και πλήθει των εν αυτοίς εισπλεόντων. και κατείχε φόβος την Βύζαντος ουκ έλάχιστος δια τó απαράσκευον εκ της απροόπτου του έθνους έπιδημίας. όμως τα παρατυχόντα μακρά πλοια και λοιπάς έτέρας ναύς πολεμικάς ó βασιλεύς συστησάμενος, και πεζική δυνάμει τους παρακειμένους αίγιαλους συμπεριλαβών, και προσθήκην εκάστοτε της πεζικής και ναυτικής ισχύος λαμβανούσης δια γραμμάτων φοιτώντων εις τας κατά χώραν ήγεμονίας, εν ήμέρα πρώτη της έβδομάδος ήν κυριακήν ó χριστιανικώτατος οίδε λαός εκ της του κυρίου ήμων άναστάσεως, εκτάξας άμφω τας δυνάμεις (άνηλθε γάρ και αυτός μετά της βασιλικής νεώς) και τó έννάλιον άλαλάξει προστάξας έπήλθε τοις έναντίοις, τας πρώτας λελαμπρυσμένας έχων των οικείων νεών τώ Μηδικώ πυρί, και συρραγείς τούτοις φυγείν κατηνάγκασε, πολλές μέν των νεών κατακαύσας πυρί, άλλας αυτάνδρους καταβαλόν τώ βυθώ, τινάς δ' αυτοίς πλωτήρσι κεκρατηκώς ήρίστευσε δε των λοιπών άπάντων στρατιωτών μείζον ó μάγιστρος εκείνος Βασίλειος ó Θεοδωροκάνος, άνήρ έπίδοξος τα πολεμικά και τας πράξεις έπιφανής κατά γε την ήπειρον. τότε δε θυμώ ζέσας, εις μίαν των 'Ρωμαϊκών νεών άναβάς και προσραγείς 'Ρωσική, ένοπλος εις αυτήν έπεπήδησε, και μόνος προς άπαντας τους πλωτήρας συστησάμενος πόλεμον, καταπληξάμενος τη δυνάμει, όσους μαχαίρας έργον ουκ έναπέδειξε, τη θαλάσση βαλείν έαυτους έβιάσατο.

Bekker I. (ed.), *Michaelis Attaliothae Historia* (CSHB, Bonn 1853), pp. 20, 9-21, 14.

Стефан от Новгород пристига в Цариград на поклонение (около 1350):

I, sinful Stephen of Novgorod the Great, came to Constantinople with my eight companions to venerate the holy places and to kiss the bodies of the saints, for God, St. Sophia the Divine Wisdom, took pity on us. I arrived in the city during Holy Week, and we went to St. Sophia where stands a column of wondrous size, height, and beauty; it can be seen from far away at sea, and a marvelous, lifelike Justinian the Great sits on a horse on the top, [dressed in his] Saracen armor... There is much that amazes [one there, much] which the human mind cannot express.

«Wanderer of Stephen of Novgorod», ed. and trans. by Majeska G.P., *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (Washington D.C. 1984), p. 28.

Московскийят митрополит Пимен умира Халкедон и е погребан срещу Константинопол, в Галата (1389):

On the tenth day of the month September Metropolitan Poimen passed away in Chalcedon. His body was brought [from here] and laid [to rest] in the Church of [St. John] the Forerunner, on the seashore outside Constantinople, opposite, in Galata.

«The Journey of Ignatius of Smolensk», ed. and trans. by Majeska G.P., *Russian Travellers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries* (Washington D.C. 1984), p. 98.